

ISH VAQTINI HISOBGA OLIB BORISHNING TUSHUNCHASI VA TURLARI.

Toshkent viloyati yuridik texnikum o'quvchisi

Sotiboldiyeva Marjona Faxriddin qizi

93-365-40-82

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xodimning ish vaqtini hisoblash tushunchasi hamda turlari haqida amaldagi mehnat qonunchiligiga asosan yoritib o'tilgan.*

Annotatsiya: *В данной статье разъясняются понятие и виды расчета рабочего времени работника исходя из действующего трудового законодательства.*

Annotation: *In this article, the concept and types of calculation of working hours of an employee are explained based on the current labor legislation.*

Kalit so'zlar: *dam olish kunlari, ish vaqti*

Ключевые слова: *выходные, рабочее время*

Keywords: *weekends, business hours*

Mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlarida «ish vaqtini hisobga olish» atamasi ikki xil ma'noda ishlatiladi.

Ulardan birinchisi ish vaqti rejimining kunbay hisobiga asoslangan, ikkinchisi esa, ish vaqti jamlab hisobga olinadigan turlarini birlashtiradi

Ish vaqti kunbay hisobga olinadigan ishlarda ish rejimi har bir ish kuni va har bir ish haftasi muddati tegishli toifadagi xodimlar uchun qonun hujjatlarida belgilab qo'yilgan ish muddati normasi chegarasidan ortib ketmagan holda taqsimlanadi. Ish kunining aniq muddati umumiy qoidaga ko'ra ichki mehnat tartibi qoidalari yoki ish smenasi jadvallari bilan belgilanadi va boshqa turlarini nazarda tutishi mumkin.

Masalan, olti kunlik ish haftasida xodimlarning haftada besh kun 7 soatdan, dam olish kuni arafasidagi kunda 5 soat yoki to'rt kun 7 soatdan va ikki kun 6 soatdan yoxud ikki kun 7 soatdan va to'rt kun 6,5 soatdan ishlashini nazarda tutish mumkin.

Besh kunlik ish haftasida ish vaqtining qirq soatlik muddati sakkiz soatlik ish kunini belgilash yo'li bilan ta'minlanadi.

Ish vaqtini jamlab hisobga olishning mohiyati shundaki, hisobga olinadigan davrdagi ish vaqtining muddati ish soatlarining normal miqdoridan oshib ketmaydigan shart bilan korxonada ish vaqtini jamlab hisobga olish joriy qilinishi mumkin. (Masalan, oy, yil choragi, mavsum, yil va shu kabi muhlatlarda).

O'zR MKning 122-moddasi birinchi qismiga binoan soat 22-00 dan to soat 6-00 gacha bo'lgan vaqt tungi vaqt deb hisoblanadi²⁷. Tungi vaqtdagi ishning o'ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, xodim uchun belgilangan kundalik ish vaqti muddati yoki ish smenasi muddatining kamida yarmi tungi vaqtga to'g'ri kelsa, tungi ish vaqti muddati bir soatga, ish haftasi muddati ham shunga muvofiq ravishda qisqartiriladi.

Ishlab chiqarish sharoitlariga ko'ra zarur bo'lgan hollarda, xususan ishlab chiqarish uzluksiz bo'lgan joylarda, shuningdek bir kun dam olinadigan olti kunlik ish haftasi sharoitida smena bo'lib ishlanayotgan joylarda tungi ish muddati kunduzgi ish muddatiga tenglashtiriladi.

Tungi paytda ish vaqtdan foydalanishning boshqa bir o'ziga xos xususiyati ayrim toifadagi xodimlarni tungi vaqtdagi ishga jalb etish cheklangandir.

Masalan, O'zR MKning 245-moddasiga binoan o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslarni tungi ishlarga jalb etish taqiqlanadi. Bu qoida o'zgaras bo'lib, o'smir yigit yoki qizlarning tungi smenada ishlashigina emas, balki uning ish vaqtining bir qismigina tungi ish vaqtiga to'g'ri kelib qolishining o'zi ham qonun talabining buzilishi deb hisoblanadi.

O'zR MKning 228-moddasiga binoan homilador ayollarni hamda o'n to'rt yoshga to'lmagan bolasi (o'n olti yoshga to'lmagan nogiron bolasi) bor ayollarni tungi vaqtdagi ishlarga faqatgina ularning roziligi bilan jalb qilish mumkin. Shu bilan birga, bunday rozilik bo'lgan taqdirda ham, homilador ayollar va uch yoshga to'lmagan bolasi bor ayollar tungi vaqtdagi ishlarga, bunday ish ona va bolaning sog'lig'i uchun xavf tug'dirmasligini tasdiqlovchi tibbiy xulosa bo'lgan taqdirdagina qo'yilishi mumkin.

O'zR MKning 220-moddasiga binoan nogironlar faqatgina ularning o'z roziligi bilan, bosharti ular uchun bunday ishlar tibbiy tavsiyalarda taqiqlanmagan bo'lsa, tungi vaqtdagi ishlarga qo'yiladi.

Tungi vaqtdagi ishlarga tibbiy xulosaga binoan bunday ish sog'ligi holatiga to'g'ri kelmaydigan xodimlar ham qo'yilmaydi.

O'zR MKga binoan tungi vaqtdagi ish uchun to'lanadigan haqning aniq miqdori ham jamoa shartnomasida, agar u tuzilmagan bo'lsa, - ish beruvchi tomonidan kasaba uyushmasi qo'mitasi yoki xodimlarning boshqa vakillik organi bilan kelishib belgilanadi. Tungi vaqtdagi ishning har bir soati uchun kamida bir yarim baravar miqdorda haq to'lash hamda oshirilgan miqdorda to'langan haq tarif stavkalariga va mansab maoshlariga qo'shilmagan holda belgilanadi.

O'zR MK 124-moddasining birinchi qismiga binoan xodim uchun belgilangan kundalik ish (smena) muddatidan tashqari ishlash ish vaqtdan tashqari ish deb hisoblanadi.

Mehnat kodeksi dam olish va bayram kunlarida ishga jalb etish cheklanganligi to'g'risidagi umumiy talabni nazarda tutadi. Bunday kunlarda ishga jalb etishga umumiy qoidadan istisno sifatida qaraladi. Dam olish va bayram kunlaridagi ishlarga, birinchidan, korxonaning faqat ayrim xodimlarini, ikkinchidan esa alohida, oldindan nazarda tutilgan hollardagina jalb etishga yo'l qo'yiladi.

O'zR MKning 132-moddasiga binoan alohida hollarda ish beruvchining farmoyishi bo'yicha ayrim xodimlarni dam olish kunlari ishga jalb etishga, har bir korxonada jamoa shartnomasida, agar u tuzilmagan bo'lsa, ish beruvchi tomonidan kasaba uyushmasi qo'mitasi yoki xodimlarning boshqa vakillik organi bilan kelishib belgilangan asoslar bo'yicha va tartibda yo'l qo'yiladi.

Korxonada xodimlarni dam olish kunlaridagi ishlarga jalb etish tartibini belgilashda qonun hujjatlarida mustahkamlab qo'yilgan cheklashlarga qat'iy rioya etish kerak. Jumladan,

O‘zR MKning 220-moddasi beshinchi qismiga binoan, nogironlarni dam olish kunlaridagi ishlarga jalb etishga ularning roziligi bilangina, bosharti ular uchun bunday ishlar tibbiy tavsiyalarda taqiqlanmagan bo‘lsa, yo‘l qo‘yiladi.

O‘zR MKning 228-moddasiga binoan homilador ayollarni va o‘n to‘rt yoshga to‘lmagan (o‘n olti yoshga to‘lmagan nogiron)bolasi bor ayollarni ham ish beruvchi dam olish kunlaridagi ishlarga faqatgina ularning roziligi bilangina jalb etishga haqlidir.

O‘n sakkiz yoshga to‘lmagan xodimlar, O‘zR MKning 245-moddasiga binoan, har qanday hollarda ham dam olish kunlaridagi ishlarga qo‘yilmaydi.

O‘zR MKning 124-moddasi ikkinchi qismiga binoan ish vaqtdan tashqari ishlar faqatgina xodimning roziligi bilan qo‘llanilishi mumkin. Xodim ish vaqtdan tashqari ishlarga jalb etilganda har bir holda uning roziligi olinishi kerak.

Quyidagilarni hatto o‘zlari rozilik bergan taqdirda ham ish vaqtdan tashqari ishlarga jalb etilishi taqiqlanadi .

O‘zR MKning 125-moddasida ish vaqtdan tashqari ishlarga jalb etish imkonini berish bilan bir vaqtda ish vaqtdan tashqari ishlar muddatining yo‘l qo‘yiladigan normasi chegarasi ham belgilab qo‘yilgan.

Umumiy qoidaga ko‘ra, ish vaqtdan tashqari ishning muddati har bir xodim uchun surunkasiga ikki kun davomia to‘rt soatdan ortiq bo‘lmasligi lozim, ya‘ni, agar xodim birinchi kuni ish vaqtdan tashqari to‘rt soat ishlagan bo‘lsa, ertasi kuni hatto o‘z roziligi bo‘lgan taqdirda ham uni bunday ishga jalb etishga yo‘l qo‘yilmaydi. Demak, agar birinchi kuni ish vaqtdan tashqari ishning muddati uch soatni tashkil etgan bo‘lsa, ertasi kuni mazkur xodim, O‘zR MKning 125-moddasiga binoan, ish vaqtdan tashqari ishga ko‘pi bilan faqat bir soatga qo‘yilishi mumkin (3+1).

Mehnat sharoiti og‘ir va zararli ishlarni bajarishda umumiy qoidadan farqli ravishda ish vaqtdan tashqari ishlar chegarasining normasi ikki baravar kam qilib, aniqroq qilib aytganda xodim surunkasiga ikki kun davomida ish vaqtdan tashqari ishlarni bajarishlariga ko‘pi bilan ikki soatga qo‘yilishi mumkin (O‘zR MKning 125-moddasi).

Bundan tashqari O‘zR MKning 125-moddasida ish vaqtdan tashqari ishning yillik normasi chegarasi ham belgilab qo‘yilgan. Bunday ishning muddati har qanday hollarda ham yiliga bir yuz yigirma soatdan ortiq bo‘lmasligi lozim.

O‘zR MKning 157-moddasi birinchi qismiga binoan ish vaqtdan tashqari ishlar uchun kamida ikki hissa miqdorida, xodimning iltimosiga ko‘ra boshqa dam olish kuni berish bilan kompensatsiya qilinadigan bo‘lsa, kamida bir hissa miqdorida haq to‘lanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zR MKning 228-moddasi hujjat 30.04.2023 sanasi holatiga
2. O‘zR MKning 157-moddasi hujjat 30.04.2023 sanasi holatiga
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2007. № 6. 249-modda; 2012. № 38. 433-modda; 2014. № 4. 45-modda; 2017. № 13. 194-modda, № 15. 242-modda.
4. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2005. № 3-4. 18-modda; 2008.№ 52. 510-modda; 2015. № 52. 645-modda; 2017.№ 37. 978-modda.